

Bogna Kaczorowska

Reguły wykładni umów w projektach prawa o zobowiązaniach i kodeksu zobowiązań.

Na marginesie dyskusji nad prawem prywatnym

Bogna Kaczorowska

Doktorantka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, absolwentka Szkoły Prawa Włoskiego i Europejskiego prowadzonej przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, radca prawny. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół zagadnień z zakresu części ogólnej prawa cywilnego i prawa zobowiązań, w tym zwłaszcza problematyki umów cywilnoprawnych w kontekście przemian prawa prywatnego.

Rules of Interpretation of Contracts in the Drafts of the law of Obligations and the Code of Obligations. Remarks on the Scope of the Current Discussion in Private Law

The paper aims to present retrospectively the proposals on interpretation of contracts prepared during work of the Codification Commission of the Republic of Poland that preceded the enactment of the code of obligations of 1933. It is thereby an opportunity not only to illustrate in outline the process of defining the conclusive version of the code rules on contractual interpretation but also to point out the most significant issues determining the selection of appropriate legislative solutions in the field of interpretation. Due to the quality of the Polish code of obligations, commonly regarded as a remarkable legislative achievement, such retrospective scrutiny can constitute an important point of reference, especially in view of the contemporary attempts to create an adequate structure of interpretative rules within the ongoing recodification process undertaken by the Civil Law Codification Commission at the Ministry of Justice that has brought forward a draft of volume I of the new civil code (2008). It has already undergone a thorough revision and currently is set to be published in a modified version. The development seems particularly important in view of the fact that the general model of interpretation introduced in the code of obligations was – in principle, to some extent – adopted in the civil code now in force. Additionally, the questions examined in the article can be conceptualised in a broader context of the current debate focused on the issues of decodification and europeanisation of private law.

1. Wprowadzenie

Uwarunkowania obecnej fazy rozwoju prawa prywatnego skłaniają do refleksji nad poszczególnymi rozwiązaniami prawnymi i ich rolą w systemie prawa. Do czynników składających się na kontekst bieżących rozważań podejmowanych w cywilistyce zaliczyć można szeroko rozumianą intensyfikację obrotu prawnego (zwłaszcza w wymiarze transgranicznym), dynamiczny rozwój nowoczesnych postaci komunikacji elektronicznej, a także postępujące procesy europeizacji, globalizacji i dekodyfikacji, diagnozowane jako typowe dla przełomu XX i XXI w. przejawy tzw. depozytywizacji prawa¹. Prowadzona w tym kontekście dyskusja nad kondycją współczesnego prawa prywatnego obejmuje poszukiwanie miarodajnych wzorców, które mogłyby służyć zoptymalizowaniu jurydycznego ujęcia instytucji istotnych z punktu widzenia praktyki obrotu. Debata środowiska prawniczego koncentruje się w dużej mierze na dziedzinie prawa zobowiązań, w tym zwłaszcza umów obligacyjnych, których specyfika przesądza o podatności na zabiegi unifikacyjne oraz ułatwia spontaniczny, oddolny obieg modeli prawnych i asymilację elementów praktyki kontraktowej ukształtowanej w obcych porządkach prawnych².

- 1 T. Giaro, *Prawo i historia prawa w dobie globalizacji. Nowe rozdanie kart* (w:) tenże (red.), *Prawo w dobie globalizacji. Konferencja Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 5 marca 2010 r.*, Warszawa 2011, s. 74, 76. Zob. też W. Dajczak, F. Longchamps de Bérier, *Prawo rzymskie w czasach dekodyfikacji*, „Forum Prawnicze” 2012, nr 2 (10), s. 10 i n.; W. Dajczak, *Poszukiwanie „nowego ładu” prawa prywatnego w okresie jego „dekodyfikacji” i „instrumentalizacji”*. Uwagi z perspektywy tradycji romanistycznej (w:) J. Radwanowicz-Wanczewska, P. Niczyporuk, K. Kuźmicz (red.), *Jednostka a państwo na przestrzeni wieków*, Białystok 2008, s. 83 i n.; *Niepełna przyszłość prawa? Wywiad z prof. Natalino Irtim* (przeprowadzony przez G. Blicharza), „Forum Prawnicze” 2014, nr 1 (21), s. 3–5; A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 34, 54, 70; M. Łolik, *Współczesne prawo kontraktów – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2014, s. 2.
- 2 Por. m.in. W. Dajczak, *Wywiad z Reinhardem Zimmermannem*, „Forum Prawnicze” 2011, nr 1 (3), s. 10; M. Łolik, *Współczesne prawo...*, dz. cyt., s. 3–4; R. Strugała, *Standardowe klauzule*

Jednym z zagadnień o szczególnej doniosłości z punktu widzenia obrotu prywatnoprawnego jest problematyka wykładni umów, przede wszystkim ze względu na jej kluczową rolę w określaniu praw i obowiązków kontraktujących stron. Wykładnia umów rozumiana jest jako proces ustalania zakresu i znaczenia złożonych przez strony oświadczeń woli z zastosowaniem określonych dyrektyw interpretacyjnych³. Stanowi ona zarówno przedmiot badań przedstawicieli nauki prawa skupiających swą analizę na najbardziej aktualnych zjawiskach zachodzących w praktyce prawa prywatnego⁴, jak i istotny obszar zaawansowanych prac projektodawców zbiorów modelowych reguł jednolitego prawa umów⁵ oraz podejmowanych w krajowych porząd-

umowne: *adaptacyjne, salwatoryjne, merger, interpretacyjne oraz pactum de forma*, Warszawa 2013, s. 1, 8.

- 3 Por. m.in. Z. Radwański, *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1992, s. 12 i n.; tenże, *Wykładnia oświadczeń woli* (w:) Z. Radwański (red.), *Prawo cywilne – część ogólna*, System Prawa Prywatnego, t. 2, Warszawa 2008, s. 39 i n.; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów w prawie modelowym i Wspólnym Europejskim Prawie Sprzedaży (CESL)*, Warszawa 2013, s. 23, 167.
- 4 Por. m.in. M. Łolik, *Współczesne prawo...*, dz. cyt., s. 47 i n.; R. Strugała *Standardowe klauzule...*, dz. cyt., s. 43–64, 321–343; M. Pecyna, *Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy*, Warszawa 2013, s. 186–246; W. Kocot, *The Interpretation of contracts concluded on-line under Polish Civil law from the Model Law Perspective*, „European Journal of Legal Education” 2011, vol. 6, nr 1, s. 30–36; B. Heiderhoff, G. Żmij (red.), *Interpretation in Polish, German and European Private Law*, Munich 2011.
- 5 Zob. m.in. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów...*, dz. cyt., s. 1 i n.; taż, *General Standards for the Interpretation of Contracts under the Common European Sales Law (CESL)*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2014, nr 2, s. 371–399; taż, *Metoda wykładni umów w projekcie Common European Sales Law (CESL)*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2012, nr 4, s. 85–118; taż, *Ogólne dyrektywy wykładni umów w projekcie wspólnych europejskich przepisów dotyczących umowy sprzedaży (CESL)* (w:) *Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Bogusławowi Gawlikowi*,

kach prawnych inicjatyw rekodyfikacyjnych⁶, którym towarzyszy krytyczna refleksja nad pożądaną

Warszawa 2012, s. 61–75; P. Machnikowski, *Przepisy dotyczące czynności prawnych w projekcie Common Frame of Reference i w Principles of the Existing EC Contract Law (cz. I)*, „Rejent” 2008, nr 4, s. 22–54; tenże, *Przepisy dotyczące czynności prawnych w projekcie Common Frame of Reference i w Principles of the Existing EC Contract Law (cz. II)*, „Rejent” 2008, nr 5, s. 42–62; tenże, *Wybrane problemy regulacji czynności prawnych w nowym kodeksie cywilnym*, „Rejent” 2008, nr 2, s. 130–153; M. Romanowski, *Ogólne reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2004, nr 8, s. 11–18; tenże, *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2004, nr 9, s. 12–18.

6 Zob. m.in. M. Kaczorowska, *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce wobec rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Rozważania na tle projektu książki pierwszej Kodeksu cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 3, s. 19–29; P. Stec, M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów...*, dz. cyt., s. 243–281; tenże, *Interpretacja oświadczenia woli (uwagi na tle rozwiązań projektu książki I kodeksu cywilnego)*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 4, s. 45–59; F. Zoll, *Uwagi do art. 92 projektu – tzw. merger clause*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 4, s. 61–65; M. Domagalski, *Kontrahentów pogodzą dodatkowe reguły*, „Rzeczpospolita” 2010 (dział „Prawo co dnia”), nr 172 (8683), s. C1; E. Wójtowicz, *Wykładnia umów gospodarczych według projektu nowego kodeksu cywilnego* (w:) T. Mróz, M. Stec (red.), *Instytucje prawa handlowego w przyszłym kodeksie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 444–457; M. Romanowski, *Position of the Law of Obligations in Polish Law in the Context of a Reform of the European Law of Obligations* (w:) R. Schulze, F. Zoll (red.), *The Law of Obligations in Europe. A new Wave of Codifications*, Munich 2013, s. 67 i n.; F. Zoll, *Contract Law in the Draft of the New Polish Civil Code: Formation of Contract, Performance and Non-Performance of Obligations* (w:) R. Schulze, F. Zoll (red.), *The Law of Obligations in Europe. A new Wave of Codifications*, Munich 2013, s. 93 i n.; E. Hondius, *Recodification of Private Law: Central and Eastern Europe Set the Tone*, „European Review of Private Law” 2013, vol. 21, nr 4, s. 897–902; B. Kaczorowska, *Wizja wykładni umów w projekcie książki pierwszej kodeksu cywilnego*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2011, nr 2, s. 9–32.

rolą współczesnej cywilistyki i znaczeniem procesu kodyfikacji⁷.

W ramach poszukiwania optymalnych rozwiązań w zakresie katalogu reguł interpretacyjnych stosowanych do umów, zarówno w wymiarze ogólnoeuropejskim, jak i na poziomie krajowym, na uwagę zasługują formułowane w doktrynie postulaty dotyczące doboru właściwej metodologii, dla których punkt wyjścia stanowią:

- potrzeba czerpania z tradycji⁸ prawnej (w tym tradycji ukształtowanej przez *ius commune europaeum*) i przywiązywania wagi do wartości stanowiących fundament zasad prawa cywilnego, elementów narodowych, dorobku nauki, jak również:
- szczególny status prawa prywatnego, kwalifikowanego jako „element kulturowej i narodowej tożsamości”⁹.

W tak ukierunkowany program metodologiczny wpisuje się, obok propagowania odpowiednio poję-

7 Por. J. Andrzejewski, *Czy nowa kodyfikacja prawa cywilnego jest potrzebna w czasie kryzysu prawa?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, z. 1, s. 77–90; M. Kępiński, *Czy w Polsce potrzebny jest nowy kodeks cywilny? Artykuł polemiczny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, z. 2, s. 237–244.

8 Pojęcie tradycji rozumianej jako „współcześnie wciąż jeszcze wiążąca przeszłość” odgrywa istotną rolę w aktualnej metodologii nauk prawnych; w tym kontekście postuluje się zacieśnienie związków między historią a dogmatyką prawa (T. Giaro, *Prawo i historia prawa...*, dz. cyt., s. 74). Zob. tenże, F. Longchamps de Bérier, *Wstęp* (w:) H. Kupiszewski, *Prawo rzymskie a współczesność*, Kraków 2013, s. 11; W. Dajczak, *Znaczenie tradycji prawa rzymskiego dla europejskiej harmonizacji prawa prywatnego*, „Państwo i Prawo” 2004, z. 2, s. 59 i n.; S. Whittaker, R. Zimmermann, *Good faith in European contract law: surveying the legal landscape* (w:) R. Zimmermann, S. Whittaker (red.), *Good Faith in European Private Law*, Cambridge 2000, s. 9.

9 W. Dajczak, *Niepokoje i szanse związane z procesem unifikacji prawa cywilnego*, „Forum Prawnicze” 2011, nr 1 (3), s. 5. Na temat dominującego w polskim prawodawstwie podejścia metodologicznego, zakładającego nawiązanie do narodowej tradycji prawnej zob. M. Romanowski, *Position of the Law of Obligations...*, dz. cyt., s. 90.

Szczególnie doniosła z punktu widzenia badań prawa prywatnego bazujących na ujęciu retrospektywnym i uwzględniających kontekst historyczno-prawny okazuje się analiza procesów unifikacji i kodyfikacji prawa podjętych po odzyskaniu niepodległości przez Państwo Polskie w 1918 r. oraz dorobku legislacyjnego II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza prac powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej.

tej metody prawnoporównawczej¹⁰, postulat uwzględniania ujęcia retrospektywnego i szeroko rozumianych „historycznych inspiracji”¹¹ oraz „historycznej wrażliwości”¹², które stanowiłyby przeciwwagę dla krytykowanego podejścia ahistorycznego w badaniach nad prawem¹³. W tym kontekście istotny wkład w prowadzoną współcześnie debatę nad pożądanym

10 Por. m.in. W. Dajczak, *Znaczenie tradycji...*, dz. cyt., s. 62 i n. Zob. też tenże, *Kodeks zobowiązań jako lekcja metody prawnoporównawczej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014, z. 4, s. 829 i n.; J. Andrzejewski, *Czy nowa kodyfikacja...*, dz. cyt., s. 81. Z punktu widzenia badań prawnoporównawczych szczególnie istotne wydają się uwzględnianie perspektywy historycznej oraz analiza procesów ewolucji i transformacji poszczególnych regulacji, ponieważ na ich podstawie możliwe są zilustrowanie uwarunkowań aktualnych rozwiązań przyjętych w danym porządku prawnym oraz ocena podatności na ewentualne zapożyczenia z obcych systemów prawnych (por. F. Viglione, *Metodi e modelli di interpretazione del contratto. Prospettive di un dialogo tra common law e civil law*, Torino 2011, s. 7, przyp. 15 oraz literatura tam cytowana).

11 W. Dajczak, *Niepokoje i szanse...*, dz. cyt., s. 5.

12 *Niepewna przyszłość prawa?...*, dz. cyt., s. 5.

13 Por. J. Andrzejewski, *Czy nowa kodyfikacja...*, dz. cyt., s. 81. Zob. też tenże, *Odpowiedzialność przedkontraktowa (tzw. culpa*

kształtem wykładni umów mogą wnieść osiągnięcia badawcze z zakresu romanistyki prawniczej, w tym m.in. czerpanie z doświadczenia prawa rzymskiego w dyskusji dotyczącej aktualnych wyzwań prawa prywatnego¹⁴ oraz próby weryfikacji uniwersalnego charakteru i możliwości stosowania współcześnie poszczególnych paremii należących do dorobku rzymskiej myśli prawniczej¹⁵. W poszukiwaniu ade-

in contrahendo) w kodeksie zobowiązań. Tradycja i inspiracja, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014, z. 4, s. 952.

14 W. Dajczak, F. Longchamps de Bériér, *Prawo rzymskie w czasach dekodyfikacji...*, dz. cyt., s. 22; W. Dajczak, *Poszukiwanie „nowego ładu”...*, dz. cyt., s. 86 i n.; tenże, *Znaczenie tradycji...*, dz. cyt., s. 57–68; tenże, *Współczesne wyzwania prawa rzymskiego* (w:) W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bériér, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2014, s. 570 i n. Zob. też T. Giaro, *Prawo i historia prawa...*, dz. cyt., s. 74; tenże, F. Longchamps de Bériér, *Wstęp...*, dz. cyt., s. 9–10. Zob. też *Niepewna przyszłość prawa?...*, dz. cyt., s. 5.

15 Szerzej na ten temat por. B. Kaczorowska, *Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio a wykładni umów*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2013, t. 11, nr 2, s. 64 i n. oraz literatura tam cytowana. Zob. też m.in. F. Longchamps de Bériér, *Audiat et altera pars. Szkic o brakującej kolumnie Pałacu Sprawiedliwości*

kwatnego instrumentarium interpretacyjnego w dziedzinie umów cywilnoprawnych nie bez znaczenia jest również uwzględnianie dorobku badawczego historii państwa i prawa oraz korzystanie z doświadczenia historycznego, którego użyteczność potwierdzają prowadzone w literaturze przedmiotu analizy motywowane wnioskami wynikającymi z diagnozy stanu prawa¹⁶.

Szczególnie doniosła z punktu widzenia badań prawa prywatnego bazujących na ujęciu retrospektywnym i uwzględniających kontekst historyczno-prawny okazuje się analiza procesów unifikacji i kodyfikacji prawa podjętych po odzyskaniu niepodległości przez Państwo Polskie w 1918 r. oraz dorobku legislacyjnego II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza prac powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷.

(w:) W. Uruszczak, P. Świąćicka, A. Kremer (red.), *Leges sapere. Studia i prace dedykowane profesorowi Januszowi Sondłowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, Kraków 2008, s. 271–283; tenże, *Z uwag do metodologii nauki prawa prywatnego: powoływanie łacińskich reguł i maksym na przykładzie nemo plus iuris*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2014, nr 7, s. 40 i n.; W. Dajczak, *Współczesne wyzwania...*, dz. cyt., s. 572; tenże, *Kształtowanie się zobowiązania z tytułu nieusprawiedliwionego wzbogacenia w prawie angielskim. Przyczynek do dyskusji nad znaczeniem tradycji romanistycznej we współczesnej refleksji o prawie prywatnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Wrocław 2008, „Prawo” 305, s. 49–58; tenże, *Tradycja romanistyczna a współczesna debata o zasadach prawa prywatnego. Uwagi na tle problemu niesłusznego wzbogacenia* (w:) A. Dębiński, M. Jońca, (red.), *Prawo rzymskie a kultura prawna Europy*, Lublin 2008, s. 128–142; tenże, *Poszukiwanie „nowego ładu”...*, dz. cyt., s. 86 i n. oraz literatura tam cytowana; F.J. Andrés Santos, *Epistemological Value of Roman Legal Rules in European and Comparative Law*, „European Review of Private Law” 2004, vol. 12, z. 3, s. 347–357.

16 W. Dajczak, *Poszukiwanie „nowego ładu”...*, dz. cyt., s. 8. Por. też J. Andrzejewski, *Odpowiedzialność przedkontraktowa...*, dz. cyt., s. 952–953.

17 Zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000 oraz literatura tam cytowana; tenże, *Zagadnienia systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919–1939)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 3, s. 623–664; tenże, *Wpływ obcych ustawodawstw*

Okazję do skonfrontowania wyników współczesnych inicjatyw zmierzających do wypracowania odpowiednich rozwiązań prawnych w dziedzinie wykładni umów z doświadczeniem kodyfikatorów II Rzeczypospolitej Polskiej stanowiła obchodzona w 2013 r. osiemdziesiątą rocznica uchwalenia kodeksu zobowiązań¹⁸ i przypada-

i doktryny prawa na polską kodyfikację prawa prywatnego w Drugiej Rzeczypospolitej, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa. Zeszyty Prawnicze” 2005, z. 13, s. 57–80; tenże, *Metoda opracowania i koncepcja kodeksu zobowiązań z 1934 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Wrocław 2008, „Prawo” 305, s. 79–94; tenże, *Rozwój idei kodyfikacji prawa od XVIII wieku do współczesności* (w:) S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus (red.), *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, t. 1, Kraków 2010; S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, t. 33, z. 1, s. 47–81; tenże, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992, z. 1–4, s. 9–56; *Komisja tworzenia dobrego prawa*, oprac. A.J.R., „Palestra” 2009, nr 9–10, s. 161–163; P.M. Żukowski, *Wychowankowie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*, „Palestra” 2009, nr 9–10, s. 164–170; M. Bieniak, *Rola adwokatów w pracach nad kodeksem zobowiązań*, „Palestra” 2009, nr 9–10, s. 171–179; S. Grzybowski, *Zagadnienia kodyfikacji polskiego prawa cywilnego (organizacja i wyniki pracy 1919–1992)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992, z. 1–4, s. 91 i n.; K. Sójka-Zielińska, *Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1975, t. 27, z. 2, s. 271–280; J. Markiewicz, *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919–1939 (Wybrane zagadnienia)*, „Teki Komisji Prawniczej” (Oddziału Lubelskiego PAN) 2010, s. 113–122; P.A. Tusiński, *Postępowanie ustawodawcze w Sejmie i Senacie II Rzeczypospolitej 1919–1939. Prawo – zwyczaj – praktyka parlamentarna*, Radom 2008; M. Kępiński, M. Seweryński, A. Zieliński, *Rola kodyfikacji na przykładzie prawa prywatnego w procesie legislacyjnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2006, nr 1, s. 95–107.

18 Por. J. Kola, J. Kruszyńska, *Konferencja naukowa pt. „Kodeks zobowiązań – historia i współczesność”*, Kraków, 11 stycznia 2013 r., „Palestra” 2013, nr 3–4, s. 272–274; J. Kola, *Działalność Komisji Kodyfikacyjnej RP w obszarze prawa zobowiązań. Refleksje z okazji 80. rocznicy Kodeksu zobowiązań*, „Palestra” 2013, nr 9–10, s. 250–260.

jąca w 2014 r. osiemdziesiąta rocznica jego wejścia w życie¹⁹.

2. Podstawy działania Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej oraz zakres jej prac w dziedzinie prawa zobowiązań – zarys problematyki

Jednym z najistotniejszych i jednocześnie najtrudniejszych zadań Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej powołanej ustawą z 3 czerwca 1919 r.²⁰ przez Sejm Ustawodawczy było przygotowanie projektów jednolitego ustawodawstwa cywilnego, a następnie jego kodyfikacja²¹. Pierwszy regulamin Komisji uchwalony 13 listopada 1919 r. przewidywał wyłonienie dwóch wydziałów: ustawodawstwa cywilnego i ustawodawstwa karnego. W drugim regulaminie, zatwierdzonym w grudniu 1921 r., przyjęto jako zasadę podział na wydziały cywilny i karny²². Wydział Cywilny Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej podzielony został na trzy sekcje: prawa cywilnego materialnego, prawa handlowego i procedury cywilnej, natomiast w wyniku przeprowadzanych sukcesywnie reform

powstały następnie kolejne podsekcje²³. Prace Sekcji Prawa Cywilnego²⁴ ukierunkowane były na stworzenie całkowicie nowego, oryginalnego polskiego kodeksu cywilnego; wykluczono możliwość przyjęcia za podstawę prac regulacji którejkolwiek z kodeksów państw obcych, obowiązujących dotychczas na ziemiach polskich²⁵. Zgodnie z analogicznymi zało-

19 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. nr 82, poz. 598, z późn. zm.), weszło w życie 1 lipca 1934 r. (dalej: kodeks zobowiązań, k.z.).

20 Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej (Dziennik Praw Państwa Polskiego nr 44, poz. 315).

21 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 5; S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna...*, dz. cyt., s. 59, 65; tenże, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 10, 11 oraz literatura tam cytowana; Z. Radwański, *Kodyfikacja prawa cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 2, s. 131; K. Sójka-Zielińska, *Organizacja prac...*, dz. cyt., s. 271, 275 i n.; W. Dajczak, *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 830 i n. Por. też F. Longchamps de Bérier, *Po sześćdziesięciu latach* (w:) R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania*, Lwów 1939, wyd. anastatyczne Poznań 1999, s. 5.

22 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 41, 103; S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 11; tenże, *Komisja Kodyfikacyjna...*, dz. cyt., s. 55; *Komisja tworzenia...*, dz. cyt., s. 162; K. Sójka-Zielińska, *Organizacja prac...*, dz. cyt., s. 274.

23 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 105; S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 11–12; E. Borkowska-Bagińska, *Historia prawa sądowego*, Warszawa 2006, s. 104.

24 Zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 105–106; S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 13; A. Redzik, *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, Warszawa 2009, s. 229; A. Falkowska, *Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy*, Warszawa 2010, s. 78.

25 *Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 3 czerwca 1919 do 31 maja 1920*, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej (Dział Ogólny), t. 1, z. 2, s. 71. Zob. też L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 114; S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 13; tenże, *Komisja Kodyfikacyjna...*, dz. cyt., s. 65; A. Redzik, *Prawo prywatne...*, dz. cyt., s. 229–230; K. Sójka-Zielińska, *Organizacja prac...*, dz. cyt., s. 277; T. Giaro, *Some Prejudices about the Legal Tradition of Eastern Europe* (w:) B. Sitek, J.J. Szerbowski, A.W. Bauknecht (red.), *Comparative Law in Eastern and Central Europe*, Newcastle 2013, s. 42. Por. też W. Rogojski, *Kilka uwag o źródłach, kodyfikacji i układzie kodeksu cywilnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1920, nr 21, s. 170–171; I. Koschembahr-Lyskowski, *W sprawie kodyfikacji naszego prawa cywilnego*, Warszawa 1924–1925, s. 12. Wyeksponowanie wymaga roli metody prawnoporównawczej wykorzystanej w pracach kodyfikacyjnych. Stosowanie komparatystyki przez twórców kodeksu zobowiązań stanowiło wyraz dążenia do zachowania równowagi między czerpaniem z doświadczeń obcych ustawodawstw a poszanowaniem dla tożsamości narodowej (zob. W. Dajczak, *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 830 i n.). Odnośnie do prawa o zobowiązaniach i docelowo kodeksu zobowiązań doceniane jest obranie przez projektodawców drogi ewolucyjnej, zakładającej poszukiwanie rozwiązań akceptowalnych z punktu widzenia oczekiwań przedstawicieli poszczególnych dzielnic państwa oraz przyjęty podczas prac kodyfikacyjnych pogląd, zgodnie z którym kodeks zobowiązań miał stanowić „etap rozwojowy prawa dotychczas na ziemiach polskich obowiązującego” (R. Longchamps de Berier, *Zjednoczenie prawa*

żeniami przyjętymi podczas VI Zjazdu Prawników i Ekonomistów (pierwszego w odrodzonej Rzeczypospolitej) odbywającego się w dniach 21–23 maja 1920 r. w Warszawie nowy polski kodeks cywilny, zbudowany na samodzielnych podstawach, miał odpowiadać istotnym potrzebom narodu i czynić zadość standardom nowożytnej kultury prawnej²⁶. Wobec rezygnacji z pierwotnego programu prac Komisji, który przewidywał przedłożenie Sejmowi pełnego projektu kodeksu cywilnego²⁷, podjęto równoległe prace nad wszystkimi wchodzącymi w skład kodeksu cywilnego działami prawa, wyznaczając dla każdego z nich referenta, mającego przygotować projekt²⁸. Prawo o zobowiązaniach, ze względu na swą specyfikę, w tym najmniejszą zależność od pozostałych działów kodeksu cywilnego, postrzegane było jako dziedzina, w której możliwe było stworzenie w relatywnie krótkim czasie jednolitego prawa i ogłoszenie go jako osobnej całości, na wzór roz-

wiązania przyjętego w Szwajcarii, gdzie kodeks obligacyjny wyprzedził unifikację prawa cywilnego²⁹.

Kolejne projekty prawa o zobowiązaniach³⁰ przygotowane zostały w Sekcji Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej³¹.

W marcu 1922 r. wiceprezydent Komisji Kodyfikacyjnej Ernest Till przedstawił projekt „O zobowiązaniach. Część pierwsza. Postanowienia ogólne”, a następnie wraz z komitetem lwowskich członków Komisji Kodyfikacyjnej³² opracował wstępny pro-

obligacyjnego w państwach słowiańskich. Referat główny na I Zjazd Prawników Państw Słowiańskich w Bratysławie, „Przegląd Prawa i Administracji im. Ernesta Tilla” 1933, s. 172; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 414, 454; A. Falkowska, *Odpowiedzialność sprzedawcy...*, dz. cyt., s. 120). W pracach nad prawem o zobowiązaniach nacisk położony był na kryterium „przyzwyczajenia i poczucia prawnego ludności” (R. Longchamps de Berier, *Zasada wolności umów w projektach polskiego prawa o zobowiązaniach* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci prof. Władysława Abrahama*, t. 1, Lwów 1930, s. 351, 365). Zob. też E. Till, *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923, s. 44.

26 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 114; VI Zjazd Prawników i Ekonomistów Polskich, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1920, nr 27, s. 222. Wśród postulatów dotyczących ukierunkowania prac nad nowym prawem cywilnym uwzględniano również potrzebę nawiązania do dawnego prawa polskiego i rodzimej tradycji prawnej, w tym terminologii prawniczej (zob. P. Dąbkowski, *Dawne prawo polskie a zadania Komisji Kodyfikacyjnej. Odczyt wygłoszony na zamknięcie VI-go Zjazdu Prawników i Ekonomistów Polskich w Warszawie 23 maja 1920 r. w sali obrad Rady Miejskiej*, Warszawa 1920, s. 2 i n.).

27 Por. *Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej...*, dz. cyt., s. 71.

28 S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 13.

29 E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, dz. cyt., s. 46; R. Longchamps de Berier, *Zasada wolności umów...*, dz. cyt., s. 351. Zob. też L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 433; tenże, *O pojęciu i znaczeniu wielkich kodeksów cywilnych. W związku z książką Katarzyny Sójki-Zielińskiej Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2012, z. 2, s. 82–87; A. Redzik, *Prawo prywatne...*, dz. cyt., s. 212; A.M. Falkowska, *Szwajcarski kodeks zobowiązań w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2008, t. 4, s. 57–67.

30 W artykule przedstawione zostaną w zarysie projekty częściowe prawa o zobowiązaniach i projekt kodeksu zobowiązań, z uwzględnieniem przede wszystkim zagadnień należących do części ogólnej kodeksu cywilnego, niezbędnych z punktu widzenia prawa zobowiązań, w tym zwłaszcza problematyki wykładni umów. Na temat szerszego omówienia poszczególnych projektów częściowych oraz materiałów rozpatrywanych przez kolegia Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej przed uchwaleniem projektu kodeksu zobowiązań zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 404–410. Por. też A. Redzik, *Prawo prywatne...*, dz. cyt., s. 178–180, 229–235; S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. 3: *Okres międzywojenny*, Kraków 2001, s. 157–159; E. Borkowska-Bagieńska, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 111–112; *Kodeks zobowiązań. Przepisy wprowadzające kodeks zobowiązań*, oprac. i wyd. J. Basseches, I. Korkis, Lwów 1934, s. 7–8.

31 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 397, 404 i n.; M. Bieniak, *Rola adwokatów...*, dz. cyt., s. 171; A. Redzik, *Prawo prywatne...*, dz. cyt., s. 230.

32 W skład komitetu przygotowującego projekt części ogólnej o zobowiązaniach weszli członkowie Lwowskiego Koła Komisji Kodyfikacyjnej, profesorowie Uniwersytetu Lwowskiego: Maurycy Allerhand, Aleksander Doliński, Roman Longchamps de Berier, Kamil Stefko (S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna...*, dz. cyt., s. 73, 74, 77, 79; A. Redzik, *Profesor Ernest Till (1846–1926) – w stuścieściu lat*

jekt części ogólnej z uzasadnieniem, który został opublikowany w 1923 r.³³ Uznanie kodyfikacji prawa zobowiązań za szczególnie doniosłą i pożądaną ze względu na wymogi obrotu gospodarczego i naglącą potrzebę jednolitego unormowania stosunków obligacyjnych, a także przekonanie o możliwości stosunkowo szybkiego przygotowania projektu wpłynęły na decyzję o wyłączeniu materii prawa zobowiązań z całości prawa cywilnego i opracowaniu jej w postaci odrębnego kodeksu³⁴, wzorem szwajcarskiego kodeksu zobowiązań³⁵. Projekt opracowany pod kierunkiem E. Tilla stał się podstawą prac nad przyszłym kodeksem zobowiązań³⁶.

W kwietniu 1924 r. członkom utworzonej w styczniu Podkomisji prawa o zobowiązaniach udostępniony został projekt ogólnych przepisów o zobowiązaniach referenta głównego Ignacego Łyskowskiego (Koschembahra-Łyskowskiego) dotyczący „konceptji podstawowej prawa zobowiązań”, bazujący na założeniach prawnonaturalnych³⁷.

Następnie w czerwcu 1924 r. członkom Podkomisji przedstawiono w rękopisie opracowaną przez koreferenta Ludwika Domańskiego przereklamowaną wersję projektu autorstwa E. Tilla, zatytułowaną

„Polskie prawo o zobowiązaniach. Część ogólna według projektu prof. E. Tilla w opracowaniu członka Komisji Kodyfikacyjnej, L. Domańskiego”³⁸.

Od 16 marca 1927 r. zintensyfikowane prace nad przyszłym kodeksem zobowiązań prowadzone były w ramach Podsekcji części ogólnej kodeksu cywilnego oraz zobowiązań, a także Podkomisji części ogólnej kodeksu cywilnego oraz zobowiązań³⁹. Istotnym elementem prac podsekcji była wymiana doświadczeń i współpraca z francusko-włoskim komitetem przygotowującym od 1916 r. wspólny projekt kodeksu zobowiązań, którego ostateczna wersja (projekt kodeksu zobowiązań i umów) przyjęta została w 1927 r. przez Komitet Zjednoczenia Ustawodawczego Narodów Sprzymierzonych i Zaprzyjaźnionych. Projekt stanowił propozycję regulacji zmierzającej do udoskonalenia wewnętrznych systemów prawa włoskiego i francuskiego oraz zastąpienia odpowiednich części obowiązujących wówczas obydwu krajowych kodeksów cywilnych, a jednocześnie stanowiącej w istocie wyraz ambitnego założenia stworzenia wspólnego europejskiego prawa zobowiązań i umów⁴⁰.

urodzin i osiemdziesięciolecie śmierci, „Palestra” 2006, nr 3–4, s. 125–132; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 397).

33 E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, dz. cyt. Zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 397, 405; M. Bieniak, *Rola adwokatów...*, dz. cyt., s. 171.

34 S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 17; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 397; J. Kola, *Działalność Komisji...*, dz. cyt., s. 254; S. Grzybowski, *Zagadnienia kodyfikacji...*, dz. cyt., s. 94. Por. R. Longchamps de Berier, *Zasada wolności umów...*, dz. cyt., s. 351.

35 Ustawa federalna z dnia 30 marca 1911 r. o uzupełnieniu szwajcarskiego Kodeksu cywilnego (część piąta: Prawo zobowiązań) (*Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches, Fünfter Teil: Obligationenrecht*) (SR 220). Zob. A.M. Falkowska, *Szwajcarski kodeks...*, dz. cyt., s. 57 i n. oraz literatura tam cytowana.

36 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 397; J. Kola, *Działalność Komisji...*, dz. cyt., s. 254.

37 I. Koschembahra-Łyskowski, *W sprawie kodyfikacji...*, dz. cyt., s. 13, 79–102; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 398, 406.

38 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 398, 406. 39 Tamże, s. 167, 399.

40 Tamże, s. 399, 400, 406–407; L. Górnicki, *O pojęciu i znaczeniu...*, dz. cyt., s. 86 oraz literatura tam cytowana; G. Chiodi, „*Innovare senza distruggere*”. *Il progetto italo-francese di codice delle obbligazioni e dei contratti (1927)* (w:) G. Alpa, G. Chiodi (a cura di), *Il progetto italo-francese delle obbligazioni (1927). Un modello di armonizzazione nell'epoca della ricodificazione*, Milano 2007, s. 44. Zob. też L. Domański, *Prawo o zobowiązaniach w ogólności według projektu Komitetu francuskiego do spraw zjednoczenia ustawodawczego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1926, nr 1–20; R. Longchamps de Berier, *Projekt francusko-włoski o zobowiązaniach z r. 1927. Uwagi krytyczne, ze względu na kodyfikację prawa o zobowiązaniach w Polsce*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1929, nr 24, s. 373–375, nr 25, s. 389–390, nr 26, s. 405–412, nr 27, s. 421–426; W. Dajczak, *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 849 i n.; S. Płaza, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 151, 159–160 oraz literatura tam cytowana; A. Moszyńska, *Międzynarodowe ujednolicanie prawa zobowiązań w okresie międzywojennym*, „*Studia Iuridica Toruniensia*” 2012, t. 11, s. 129–137 oraz literatura tam cytowana; A. Falkowska, *W kierunku wspólnego kodeksu zobowiązań – projekt francusko-włoski z 1927 r.*, (w:)

W marcu 1927 r. opublikowany został kontrprojekt części ogólnej prawa o zobowiązaniach opracowany przez L. Domańskiego⁴¹, natomiast w 1928 r. ukazał się wstępny projekt części szczegółowej polskiego prawa zobowiązań z motywami, którego przygotowanie rozpoczęli wspólnie Roman Longchamps de Berier i Ernest Till⁴².

Podsekcja III Prawa Cywilnego zadecydowała w kwietniu 1929 r. o opracowaniu przez Podkomisję przygotowawczą własnego jednolitego projektu polskiego prawa o zobowiązaniach, biorąc za podstawę projekty E. Tilla i L. Domańskiego – odnośnie do części ogólnej – oraz projekt E. Tilla i R. Longchamps de Berier – odnośnie do części szczegółowej, zaś jako źródło pomocnicze służyć miała aktualna wersja francusko-włoskiego projektu kodeksu zobowiązań i umów⁴³. Projekt uchwalony w drugim czytaniu został ogłoszony drukiem w 1932 r.⁴⁴, natomiast po ostatnim czytaniu i ostatecznym uchwa-

leniu przez Podkomisję został przyjęty w czerwcu 1933 r. przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej, uzyskując intytulację „Projekt kodeksu zobowiązań”⁴⁵, a następnie wraz z projektem przepisów wprowadzających kodeks zobowiązań przedłożony Ministrowi Sprawiedliwości i poddany pewnym zmianom wynikającym z uchwał konferencji międzyministerialnej, po czym na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej wszedł w życie⁴⁶. Sporządzenie uzasadnienia do poszczególnych artykułów powierzone zostało głównemu referentowi R. Longchamps de Berier⁴⁷.

Retrospektywna analiza projektów cząstkowych polskiego prawa o zobowiązaniach i ostatecznego projektu kodeksu zobowiązań pozwala na weryfikację kierunków poszukiwania nowoczesnych rozwiązań prawodawczych, miarodajnych z punktu widzenia realiów odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej i uwarunkowań ówczesnego obrotu gospodarczego, zwłaszcza w obliczu pilnej potrzeby ujednolicenia polskiego prawa prywatnego. Przegląd założeń, „myśli przewodnich”⁴⁸, jakimi kierowali się projekto-

D. Bunikowski, R. Musiałkiewicz (red.), *Koncepcje integracji w Europie w XX i XXI wieku. Prawo i stosunki międzynarodowe*, Toruń 2008, s. 143–147; też, *Wpływ praw obcych na kodeks zobowiązań z 1933 roku na podstawie wybranych instytucji prawa obligacyjnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa. Zeszyty Prawnicze” 2005, z. 13, s. 81–88; też, *Odpowiedzialność sprzedawcy...*, dz. cyt., s. 93 i n.; R. Mańko, *Unifikacja europejskiego prawa prywatnego z perspektywy społeczeństwa polskiego – przyczynek do dyskusji*, „Nowa Europa. Przegląd Natoliński” 2008, nr 2 (7), s. 69, przyp. 5.

41 *Projekt prawa o zobowiązaniach w opracowaniu koreferenta projektu adwokata Ludwika Domańskiego*, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej (Sekcja Prawa Cywilnego), t. 1, z. 1, Warszawa 1927 (dalej jako: L. Domański, *Projekt prawa o zobowiązaniach. Część ogólna*).

42 E. Till, R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo zobowiązań. Część szczegółowa. Projekt wstępny z motywami*, Komisja Kodyfikacyjna (Podsekcja III Prawa Cywilnego), t. 1, z. 2, Lwów 1928.

43 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 400, 409.

44 *Projekt prawa o zobowiązaniach przyjęty w drugim czytaniu przez Podkomisję przygotowawczą Podsekcji III Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej*, Komisja Kodyfikacyjna (Podsekcja III Prawa Cywilnego), t. 1, z. 5, Warszawa 1932. W skład komisji przygotowawczej weszli L. Domański, Henryk Konic, R. Longchamps de Berier i I. Łyskowski. Por. też

H. K[onic], *Projekt Kodeksu Zobowiązań a tekst ostateczny*, „Nowy Kodeks Zobowiązań” 1934, nr 1, s. 2.

45 *Projekt kodeksu zobowiązań przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej w dniach 23–27 czerwca 1933*, Komisja Kodyfikacyjna (Podkomisja Prawa o Zobowiązaniach), z. 1, Warszawa 1933 (dalej jako: *Projekt kodeksu zobowiązań przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej...*). Zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 434.

46 Tamże, s. 403–404, 409. Wskazuje się, że ustanowienie kodeksu zobowiązań na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z mocą ustawy umożliwiło szybkie jego powstanie i pozwoliło na uniknięcie potencjalnych zagrożeń, jakie mogły wiązać się z pracami parlamentarnymi. Zob. *Kodeks cywilny wymaga unowocześnienia. Rozmowa z profesorem Zbigniewem Radwańskim, przewodniczącym Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego* (przeprowadzona przez K. Sobczaka), „Kancelaria” 2010, nr 7–8, s. 16.

47 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 404, 410. Zob. też L. Domański, *Uzasadnienie projektu Kodeksu Zobowiązań w opracowaniu głównego referenta projektu prof. Romana Longchamps de Berier*, „Nowy Kodeks Zobowiązań” 1934, nr 51, s. 185–187; nr 52, s. 189–191; nr 53, s. 193–195; 1935, nr 1, s. 1–3; nr 2, s. 5–6.

48 E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, dz. cyt., s. 44.

dawcy, formułując propozycje konkretnych unormowań, umożliwiła ponadto ocenę przyjętych podstaw aksjologicznych, a także zastosowanej metodologii. O szczególnym walorze prac poprzedzających przygotowanie projektów przesądza również specyfika kontekstu społeczno-gospodarczego, w jakim powstawały, postrzeganego także w szerszym, między-

gólne projekty wraz z ich uzasadnieniami stanowią nie tylko odzwierciedlenie postaw przedstawicieli środowiska prawniczego wobec zamysłu wprowadzenia wspólnej regulacji prawa cywilnego w skali międzynarodowej, ale okazują się również istotnym materiałem źródłowym, pozwalającym na zrekonstruowanie argumentacji przytaczanej odnośnie do

Badanie propozycji unormowań sformułowanych w projektach prawa zobowiązań, które powstały w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, jest uzasadnione tym bardziej, że uwarunkowania towarzyszące jej pracom wykazują w pewnej mierze analogię ze współczesnymi kierunkami przemian prawa prywatnego, w tym zwłaszcza procesem uniformizacji prawa prywatnego.

narodowym wymiarze, uwzględniającym ideę tworzenia wspólnego prawa zobowiązań na poziomie europejskim⁴⁹. Badanie propozycji unormowań sformułowanych w projektach prawa zobowiązań, które powstały w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, jest uzasadnione tym bardziej, że uwarunkowania towarzyszące jej pracom wykazują w pewnej mierze analogię ze współczesnymi kierunkami przemian prawa prywatnego, w tym zwłaszcza procesem uniformizacji prawa prywatnego⁵⁰. Poszcze-

najważniejszych punktów toczącej się wówczas merytorycznej dyskusji na temat potrzeb wewnętrznego

Rzeczypospolitej Polskiej, a specyfiką współczesnych procesów szeroko rozumianej harmonizacji prawa umów w Europie, i wynikającej stąd konieczności unikania powierzchownych, uproszczonych porównań, przyjęcie tego rodzaju perspektywy badawczej może być uznane za metodologicznie uzasadnione oraz stanowić może ubogacenie aktualnej dyskusji nad optymalnymi rozwiązaniami dogmatycznymi i ukie-

runkowanie w zakresie tworzenia modelowych zbiorów zasad prawa prywatnego. Zob. W. Dajczak, *The Polish way to a unified law of contracts – local curiosity or contribution to the European debate today?* (w:) C. von Bar, A. Wudarski (red.), *Deutschland und Polen in der europäischen Rechtsgemeinschaft*, München 2012 s. 15–16, 22–24; tenże, *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 848 i n.

49 Por. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 400; G. Chiodi, „*Innovare senza distruggere?*...”, dz. cyt., s. 44; A. Falkowska, *Odpowiedzialność sprzedawcy...*, dz. cyt., s. 97 i n.; S. Płaza, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 158–159. Por. też R. Longchamps de Berier, *Zasada wolności umów...*, dz. cyt., s. 351.

50 Z zastrzeżeniem akcentowanych w literaturze przedmiotu różnic między realiami, w jakich działali kodyfikatorzy II

porządku prawnego i „aspiracji unifikacyjnych”⁵¹, która w dużym stopniu okazuje się aktualna także współcześnie. Godny podkreślenia jest również istotny walor prowadzonych wówczas analiz prawnoporównawczych, bazujących na regulacjach austriackich, niemieckich i szwajcarskich oraz projekcie francusko-włoskim⁵².

3. Wykładnia umów w projektach przepisów ogólnych prawa zobowiązań i kodeksu zobowiązań⁵³

Prowadzone w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej prace nad prawem zobowiązań i docelowo projektem kodeksu zobowiązań, wyprzedzające przygotowanie części ogólnej kodeksu cywilnego, uwzględniały regulacje należące do części ogólnej, w tym m.in. zagadnienia z zakresu teorii oświadczeń woli⁵⁴. Istotne okazują się propozycje unormowania reguł wykładni umów zawarte w poszczególnych projektach skonfrontowane z ostatecznie przyjętą regulacją zawartą w kodeksie zobowiązań.

Dokonywanie przeglądu koncepcji dotyczących pożądanego kształtu reguł wykładni umów – oczywiście w zakresie przedstawionym w artykule nie-

wyczerpujące całości zagadnienia – może pozwolić na zilustrowanie w zarysie przebiegu procesu wyłaniania ostatecznego kształtu rozwiązania kodeksowego. Jednocześnie zestawienie rozwiązań wypracowanych w projektach i analiza uzasadnień, jakimi były one opatrzone, może stanowić istotny punkt odniesienia w ramach debaty nad pożądaną konstrukcją reguł wykładni, podejmowanej obecnie wobec krytykowanej i budzącej kontrowersje⁵⁵ formuły art. 65 obowiązującego kodeksu cywilnego⁵⁶ oraz przyjętych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego działającą przy Ministrze Sprawiedliwości (dalej: KKPC)⁵⁷ w kolejnych wersjach projektu pierwszej księgi nowego kodeksu cywilnego⁵⁸ propozycji regulacji wykładni⁵⁹. Za szczególnie istotne

51 Por. m.in. J. Bełdowski, *Ku Europejskiemu Kodeksowi Cywilnemu?*, „Edukacja Prawnicza” 2005, nr 6, s. 3.

52 Por. W. Dajczak, *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 829 i n.

53 Ze względu na ograniczone ramy objętościowe artykułu rozważania skoncentrowane zostaną głównie na jurydycznym ujęciu reguł interpretacyjnych zaproponowanym w poszczególnych projektach. Niektóre zagadnienia związane procesem wykładni umów odnotowane zostaną jedynie sygnalizacyjnie, zasadniczo poza zakresem opracowania pozostanie np. problematyka przyjętego w projektach pojęcia umowy, modelu swobody umów, systemu ochrony słabszej strony umowy, unormowania umów adhezyjnych i regulaminów.

54 S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją...*, dz. cyt., s. 17; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 167; S. Płaza, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 161. Na temat stanowiska Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie wyodrębnienia części ogólnej kodeksu cywilnego zob. E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, dz. cyt., s. 45 i n.; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 448; Z. Radwański, *Aktualność posłużenia się częścią ogólną kodeksu cywilnego jako instrumentem regulacji prawa prywatnego*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 4, s. 14.

55 Zob. m.in. Z. Radwański, *Wykładnia oświadczeń woli...*, dz. cyt., s. 54; E. Rott-Pietrzyk, *Wykładnia oświadczenia woli (studium prawnoporównawcze)*, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, nr 3–4, s. 31; P. Machnikowski, *Wybrane problemy...*, dz. cyt., s. 144; M. Pecyna, *Merger clause...*, dz. cyt., s. 226.

56 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2014 r. poz. 121, z późn. zm.); dalej: k.c.

57 Warto odnotować wyraźną deklarację projektodawców księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego dotyczącą kontynuacji dotychczasowej linii rozwoju polskiego prawa cywilnego, bazowanie na jego znakomitych tradycjach i czerpanie z wartościowego dorobku narodowej myśli prawniczej (por. P. Machnikowski, *Wybrane problemy...*, dz. cyt., s. 130).

58 Pierwszą wersję projektu przyjęto w 2008 r. Zob. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, *Księga Pierwsza Kodeksu Cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009. Wersja ta poddana została przeglądowi w ramach prac KKPC w kadencji 2011–2015 (por. Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w latach 2011–2015, http://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/kkpc/projekty-koncowe/sprawozdanie-kkpc-2011-2015.pdf). Systematyka poprawionej wersji projektu księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego przyjętej na posiedzeniu KKPC w dniach 22–23 stycznia 2015 r. została zaprezentowana podczas Konferencji Naukowej „Nowy kodeks cywilny odpowiedzią na wyzwania współczesności” zorganizowanej 10 kwietnia 2015 r. w Warszawie przez Stowarzyszenie Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej wspólnie z KKPC i Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

59 W wersji z 2008 r. dział II tytułu IV projektu księgi pierwszej zatytułowano „Interpretacja oświadczeń woli”, natomiast

uznać można będące także współcześnie przedmiotem ożywionej dyskusji zagadnienia wzajemnego stosunku reguł wykładni umów i reguł wykładni oświadczeń woli w ogólności oraz zasadności wyodrębniania obok reguł ogólnych także szczegółowych reguł interpretacyjnych.

3.1. Wykładnia umów w projekcie polskiego prawa zobowiązań E. Tilla z 1923 r.

Projekt polskiego prawa zobowiązań opracowany przez E. Tilla w 1923 r. w części pierwszej („Postanowienia ogólne”) w tytule drugim („O umowie”) rozdziału drugiego („O sposobach powstania stosunku obowiązkowego”) przewidywał w zwięzłej redakcji art. 35 („Tłumaczenie umów”), że „[t]łumacząc umowę, nie należy wiązać się słownym znaczeniem wyrazów, lecz należy rozumieć ją w sposób, który odpowiada zamiarowi stron i celowi umowy”⁶⁰. Interpretacji oświadczeń woli w ogólności poświęcony miał być natomiast pomieszczony w tytule pierwszym („Oświadczenie woli w ogólności”) rozdziału drugiego art. 17, który przewidywał, że „[t]łumacząc oświadczenie woli, należy brać wzgląd na towarzyszące okoliczności i zwyczaj uczciwego obrotu” oraz zakładał uzupełnienie przez sędziego niedokładnego i niewyczerpującego oświadczenia woli w sposób najlepiej odpowiadający domniemanej woli strony⁶¹. W motywach uzasadniających proponowane brzmienie art. 35 projektu wskazano, że uregulowanie zagadnienia wykładni oświadczenia woli nie czyni zbędnym odrębnego unormowania wykładni umów, bowiem niezależnie od wynikających z art. 17 reguł nakazujących badanie okoliczności zawarcia umowy (zarówno towarzyszących zawarciu umowy, jak i poprzedzających je oraz następujących po nim) oraz uwzględnianie zasad uczciwego obrotu, w procesie interpretacji umowy należy dodatkowo brać pod uwagę założenie, że badaniu podlega wola obydwu stron umowy, nie zaś „objaw woli jednej strony niezależnie od woli drugiej”, a tym samym

nie ma rozstrzygającego charakteru znaczenie, jakie oświadczenia miały na myśli, lecz takie, na jakie zgodziła się druga strona („jakie z użytych przez oświadczonego środków objawienia woli zaczerpnąć mogła wśród danych okoliczności”)⁶². Ponadto uwzględnieniu podlega wspólny obu stronom umowy cel dotyczący przejścia prawa z jednej strony na drugą⁶³. Zwrócono także uwagę na szczególną doniosłość uniwersalnej w nowoczesnych ustawodawstwach cywilnych (a aktualnej także w dziedzinie wykładni prawa) wytycznej odnoszącej się do badania rzeczywistej intencji stron i rezygnacji z poprzestawania na dosłownym brzmieniu użytych wyrazów, ze względu na brak podstaw, by od stron umowy wymagać takiego stopnia staranności w doborze wyrazów, jakiego wymaga się od prawodawcy. Zadanie interpretatora nie sprowadza się przy tym do ustalania wewnętrznych intencji każdej ze stron, ale koncentruje się na badaniu intencji, która znalazła wyraz zewnętrzny, chociażby nie w samej treści umowy, lecz w okolicznościach towarzyszących jej zawarciu⁶⁴. Istotne jest przy tym uznanie za zbędne, a wręcz niebezpieczne wprowadzanie dalej idących wskazówek i domniemań w tym zakresie, wobec swobody oceny dowodów. W kontekście wzorców wynikających z rozbudowanych unormowań kodeksu Napoleona⁶⁵ (dalej k.N.), w którym przyjęto normatywny model wykładni o charakterze szczegółowym⁶⁶, z zastrzeżeniem odniesiono się

62 Tamże, s. 70.

63 Tamże.

64 Tamże. Por. też *Kodeks zobowiązań. Komentarz. Przepisy o zobowiązaniach w ogólności. Przepisy wprowadzające. Przepisy związkowe. Nieuchylone przepisy Kodeksu Napoleona*. Skorowidz, oprac. A. Kon, Warszawa 1934, s. 76; L. Lewandowski (w:) *Kodeks zobowiązań. Tekst z komentarzem i z przepisami wprowadzającymi*, oprac. L. Lewandowski, M. Superson, przy współud. H. Fischa, Łódź 1934, s. 55.

65 Francuski kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 r. (*Code civil des Français*). Kopia polskiego wydania (z 1910 r.) dostępna w Bibliotece Cyfrowej Uniwersytetu Wrocławskiego, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/docmetadata?id=6697&from=publication> (dostęp 27.11.2015).

66 Szerzej na temat normatywnych modeli wykładni oświadczenia woli w ujęciu prawnoporównawczym zob. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów...*, dz. cyt., s. 56 i n.

w projekcie księgi pierwszej w wersji z 2015 r. w dziale II tytułu III przyjęto intyulację „Wykładnia oświadczeń”.

60 W artykule zachowano oryginalną pisownię występującą w omawianych projektach.

61 E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, dz. cyt., s. 56.

do dyrektywy interpretacyjnej operującej kryterium miejsca zawarcia umowy (art. 1159 k.N.), a także do reguły przewidującej uzupełnianie umowy zwykłymi zastrzeżeniami (art. 1160 k.N.), ze względu na potencjalną sprzeczność z zamiarem stron, oraz do reguły interpretacji na korzyść lub niekorzyść jednej ze stron (art. 1162 k.N.)⁶⁷. W uzasadnieniu projektu wyraźnie zaakcentowane zostało dążenie do uniknięcia sytuacji, w których regulacja ustawowa mogłaby wpływać na dysfunkcjonalność procesu wykładni umów, mechaniczne stosowanie dyrektywy interpretacyjnych i krępowanie swobody sędziego w procesie interpretacji⁶⁸.

3.2. Problematyka wykładni umów w świetle projektów prawa zobowiązań z 1924 r. oraz kodeksu cywilnego z 1928 r. I. Koschembaha-Lyskowskiego

W postulatach I. Koschembaha-Lyskowskiego dotyczących regulacji prawa o zobowiązaniach odzwierciedlenie znalazły jego poglądy na temat społecznego kontekstu obrotu prawnego jako istotnego elementu w badaniach nad prawem, które uznawał za system wyrastający z określonych stosunków społeczno-gospodarczych i mający służyć potrzebom społecznym⁶⁹. Jednym z założeń jego projektu prawa zobowiązań było ukształtowanie zasady swobody umów w sposób pozwalający, by prawo gwarantowało urzeczywistnienie nie tyle zgodnej woli stron, ile zasad sprawiedliwości⁷⁰. Przedstawiona przez

I. Koschembaha-Lyskowskiego propozycja regulacji (złożonej z 17 artykułów) miała znaleźć się w korpusie przepisów ogólnych o zobowiązaniach, które docelowo przeniknąć miały cały kodeks cywilny⁷¹. Istotny element przyjętej w projekcie konstrukcji zobowiązania stanowiło kryterium „celu gospodarczego” ustanowionego przez prawo⁷², które wyznaczało również dopuszczalny zakres wpływu woli stron na ukształtowanie stosunku obligacyjnego oraz granice zastosowania przepisów *iuris dispositivi*⁷³.

Prowadzone przez I. Koschembaha-Lyskowskiego analizy dotyczące potrzeby poszukiwania obiektywnej podstawy kodyfikacji prawa cywilnego oraz wymiaru sprawiedliwości dały wyraz jego przekonaniu, że największą trudność w dziedzinie orzecznictwa stanowi stwierdzenie przez sędziego „woli stron”⁷⁴.

W opracowaniu I. Lyskowskiego poświęconym projektowi pierwszej księgi kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej nacisk położony został na rolę prawa prywatnego i wymiaru sprawiedliwości, sprowadzającą się do „obiektywnego urzeczywistniania sprawiedliwości społecznej i gospodarczej” z uwzględnieniem „obiektywnego celu społecznego i gospodarczego stosunku prawnego, jaki strony zawiązały pomiędzy sobą i jaki przewidują przepisy

uzasadnione interesy stron, oceniając te interesy według wszystkich okoliczności w przypadku konkretnym” – I. Lyskowski, *Kilka uwag o zadaniach naszego prawnictwa w dziedzinie prawa cywilnego, z powodu dwóch najnowszych dzieł*, Warszawa 1927 (odbitka z „Gazety Sądowej Warszawskiej”), s. 6 oraz literatura tam cytowana.

71 I. Koschembahr-Lyskowski, *W sprawie kodyfikacji...*, dz. cyt., s. 99.

72 W art. 9 projektu zawarta została definicja zobowiązania jako „obowiązku prawnego do czynienia, nieczynienia lub innego rodzaju świadczenia, zgodnego z zapatrywaniem przyjętem przez uczciwych ludzi w danych okolicznościach, dla urzeczywistnienia celu gospodarczego przez prawo ustalonego”, tamże, s. 84 i n.

73 Por. tamże, s. 99.

74 Por. I. Lyskowski, *Kilka uwag...*, dz. cyt., s. 12. Autor zwrócił uwagę, że „strony zmieniają (...) swoje twierdzenia co do swej woli często po przesłuchaniu każdego nowego świadka. W końcu wytwarza się taki labirynt twierdzeń, jednej i drugiej strony, że sędziemu trudno się zorientować”.

67 E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, dz. cyt., s. 71. Na temat przepisów dotyczących interpretacji umów w k.N. zob. Z. Radwański, *Wykładnia oświadczeń woli...*, s. 33–34.

68 E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, dz. cyt., s. 71.

69 A. Stępkowski, *Polska myśl prawna i prawnicza* (w:) T. Guz, J. Gluchowski, M. Pałubska (red.), *Synteza prawa polskiego 1918–1939*, Warszawa 2013, s. 69–70. Por. I. Koschembahr-Lyskowski, *Przepisy ustawy a prawo w prawie cywilnem. Studium z dziedziny prawa porównawczego*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1935, R. VII, s. 4; tenże, *W sprawie kodyfikacji...*, dz. cyt., s. 2.

70 A. Stępkowski, *Polska myśl prawna...*, dz. cyt., s. 71. Por. też I. Koschembahr-Lyskowski, *W sprawie kodyfikacji...*, dz. cyt., s. 19. Istotny wydaje się w tym kontekście postulat, zgodnie z którym „sędzia musi (...) dać przepisom [ustawy] taką wykładnię, aby wyrok był «sprawiedliwy» tzn. uwzględniający

prawa⁷⁵. Zgodnie z założeniami projektu I. Łyskowskiego zadaniem sędziego było badanie, „o co chodziło stronom przy zawarciu stosunku prawnego”, oraz dokonanie na podstawie norm postępowania przez prawo przepisanych obiektywnej oceny celu społecznego lub gospodarczego stosunku prawnego i jego skutków prawnych bez „zważania na dalsze «wywody» stron oraz świadków⁷⁶. Za podstawę stwierdzenia przez sędziego celu społecznego i gospodarczego, jaki miał być osiągnięty przez strony, I. Łyskowski uznawał – poza twierdzeniami samych stron – przedmiotową (obiektywną) ocenę stosunków i okoliczności, w których strony znajdowały się w chwili zawarcia stosunku prawnego⁷⁷. Jako jeden z przejawów „urzeczywistnienia obiektywnej podstawy prawa” wskazana została, z powołaniem się na art. 1156 k.N., reguła wykładni nakazująca raczej badanie w umowach wspólnego zamiaru stron umawiających się niż opieranie się na dosłownym znaczeniu wyrazów⁷⁸.

Stanowisko prezentowane przez I. Łyskowskiego w ramach prac nad regulacją prawa zobowiązań oceniane jest jako czynnik, który wpłynął na „złagodzenie” indywidualistycznego charakteru propozycji poprzedzających ostateczną wersję kodeksu zobowiązań⁷⁹.

3.3. Wykładnia umów w kontrprojekcie prawa o zobowiązaniach L. Domańskiego z 1927 r.

Projekt prawa o zobowiązaniach w opracowaniu koreferenta L. Domańskiego, reprezentanta romanistycznej myśli prawniczej⁸⁰, wprowadzał

75 *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne. Projekt wraz z uzasadnieniem, oprac. I. Łyskowski, Uzasadnienie. Część pierwsza (art. 1–128)*, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej (Podsekcja III Prawa Cywilnego), t. 1, z. 3b, Warszawa 1928 (dalej: I. Łyskowski, *Kodeks cywilny...*), s. 7; I. Łyskowski, *Kilka uwag...*, dz. cyt., s. 12–13; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 178.

76 I. Łyskowski, *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., s. 7. Por. także, *Kilka uwag...*, dz. cyt., s. 13.

77 Tenże, *Kilka uwag...*, dz. cyt., s. 13.

78 Tamże.

79 A. Stępkowski, *Polska myśl prawna...*, dz. cyt., s. 72.

80 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 414.

w rozdziale II („O sposobach powstawania stosunków zobowiązaniowych”) w tytule pierwszym („O oświadczeniach woli”) dział IX („O tłumaczeniu umów i oświadczeń woli⁸¹), który przewidywał regulację bardziej rozbudowaną w porównaniu z projektem autorstwa E. Tilla, odpowiadającą normatywnemu modelowi interpretacji o charakterze szczegółowym. Nadrzędna rola przyznana została regułom wykładni umów, które miały znaleźć odpowiednie zastosowanie do wykładni oświadczeń woli. Powyższe założenie zaakcentowane zostało w sposobie zatytułowania działu. W art. 121, który stanowił odpowiednik art. 35 projektu E. Tilla, przewidziano, że „[w] umowach należy raczej badać, jaki był wspólny zamiar i cel stron umawiających się, aniżeli opierać się na dosłownym znaczeniu wyrazów”. W kolejnych przepisach zawarto propozycje unormowań nawiązujące do odpowiednich regulacji k.N. oraz powtarzającego je projektu prawa o zobowiązaniach w ogólności, opracowanego przez komitet francuski do spraw zjednoczenia ustawodawczego narodów sprzymierzonych i zaprzyjaźnionych⁸². Wśród szczegółowych reguł interpretacyjnych wprowadzona została reguła życzliwej wykładni (*favor contractus*), zgodnie z którą „Skoro pewne zastrzeżenie może być rozumiane dwojako, trzeba je raczej rozumieć w tym znaczeniu, przy którym może sprawić pewien skutek, a nie w znaczeniu, przy którym by żadnego skutku mieć nie mogło” (art. 122). Przewidziano również propozycję odrębnego unormowania dającego wyraz preferencji dla zgodności znaczenia umowy z jej treścią: „Wyrażenia, które mogą być rozumiane dwojako, należy brać w znaczeniu, jakie najwięcej osnowie umowy odpowiada” (art. 123 zd. 1). W przeciwieństwie do stanowiska prezentowanego w projekcie E. Tilla opowiedziano się za utrzymaniem w ramach wykładni umów kryterium zwyczaju miejscowego, które miałyby znaleźć zastosowanie w przypadku możliwych konkurencyjnych znaczeń: „Co jest dwuznaczne, tłumaczy się podług zwyczaju

81 L. Domański, *Projekt prawa o zobowiązaniach. Część ogólna...*, dz. cyt., s. 31–32.

82 Zob. L. Domański, *Prawo o zobowiązaniach w ogólności...*, dz. cyt., nr 12, s. 161; A. Moszyńska, *Międzynarodowe ujednolicanie...*, dz. cyt., s. 131.

okolicy, w której strony stale zamieszkują, a jeżeli strony zamieszkują w różnych miejscowościach, to podług zwyczaju miejsca zamieszkania strony zobowiązanej” (art. 123 zd. 2). W projekcie zawarte zostały również reguły dotyczące uzupełnienia umowy oraz wykładni na niekorzyść zastrzegającego zobowiązanie: „Umowę należy uzupełnić zwykłymi w niej zastrzeżeniami, chociażby w niej nie były wyrażone. W razie wątpliwości, tłumaczy się umowę przeciwko temu, kto zobowiązanie dla siebie zastrzegł, a na korzyść tego, kto zobowiązanie zaciągnął” (art. 124). Zamykający dział art. 125 zakładał odpowiednie zastosowanie postanowień art. 121 i 124 do wszelkiego rodzaju oświadczeń woli.

3.4. Wykładnia umów w projekcie prawa o zobowiązaniach Podkomisji przygotowawczej Podsekcji III Prawa Cywilnego z 1932 r.

W projekcie prawa o zobowiązaniach uchwalonym w drugim czytaniu przez Podkomisję przygotowawczą Podsekcji III Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej⁸³, opracowanym w zakresie części ogólnej na podstawie projektu E. Tilla i kontrprojektu L. Domańskiego, wprowadzono stosunkowo rozbudowaną regulację zagadnienia wykładni oświadczeń woli i umów, pomieszczoną w rozdziale III („O sposobach powstania stosunków zobowiązaniowych”) w tytule pierwszym („O oświadczeniach woli”). Zdecydowano o zgrupowaniu reguł interpretacyjnych w jednym kompleksie przepisów. Propozycja unormowań działu VIII („O tłumaczeniu oświadczeń woli i umów”) przewidywała wyartykułowanie wprost reguł wykładni dotyczących zarówno oświadczeń woli w ogólności, jak i umów, nie ograniczała się do syntetycznej formuły przyjętej przez E. Tilla, w zakresie liczby i szczegółowości reguł interpretacyjnych wykazywała pewne podobieństwo do projektu autorstwa L. Domańskiego, zawierała jednak odmienną systematykę.

Projekt zakładał uregulowanie w pierwszej kolejności wykładni oświadczeń woli, z uwzględnieniem dodatkowo, poza kryteriami przyjętymi w projekcie E. Tilla, czynnika dobrej wiary. W art. 112 pro-

jektu przewidziano, że „oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, wymaga dobra wiara i zwyczaj uczciwego obrotu”. Szczegółową regułę wykładni zawierał art. 113, wyrażający – analogicznie do projektu L. Domańskiego – zasadę zycziwej interpretacji: „Skoro pewne zastrzeżenie może być rozumiane dwojako, trzeba je raczej rozumieć w tem znaczeniu, przy którym może sprawić pewien skutek, a nie znaczeniu, przy którymby żadnego skutku mieć nie mogło”.

Projektowany art. 114 poświęcony został wykładni umów, zachowywał zaproponowane przez L. Domańskiego kryteria interpretacji wyrażen dwuznacznych, w tym kryterium miejscowe: „Wyrażenia, które mogą być rozumiane dwojako, należy brać w znaczeniu, jakie najwięcej osnowie umowy odpowiada. Co jest dwuznaczne, tłumaczy się według zwyczaju okolicy, w której strony stale zamieszkują, a jeżeli strony zamieszkują w różnych miejscowościach, to według zwyczaju miejsca zamieszkania strony zobowiązanej”. Projekt utrzymał przewidziane w projektach bazowych rozwiązanie dotyczące sposobu zredagowania zasadniczych kryteriów wykładni umów: „W umowach należy raczej badać, jaki był wspólny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na dosłownem znaczeniu wyrazów” (art. 115). Powielona została także uwzględniona w projekcie L. Domańskiego reguła szczegółowa dotycząca uzupełnienia umowy („Umowę należy uzupełnić zwykłymi w niej zastrzeżeniami, chociażby w niej nie były wyrażone”), jednak w zawierającym ją art. 116 zrezygnowano z przewidzianej w jej odpowiedniku reguły wykładni przeciwko zastrzegającemu zobowiązanie.

3.5. Wykładnia umów w projekcie kodeksu zobowiązań przyjętym przez Kolegium Uchwalające w 1933 r. oraz w ostatecznym tekście kodeksu zobowiązań

Regulacja problematyki wykładni oświadczeń woli i umów przyjęta w projekcie kodeksu zobowiązań uchwalonym ostatecznie przez Podkomisję⁸⁴ i przyjętym przez Kolegium Uchwalające Ko-

⁸³ Zob. przyp. 44.

⁸⁴ Na temat dokumentowania motywów przyjęcia ostatecznego brzmienia poszczególnych przepisów i znaczenia protokołów

misji Kodyfikacyjnej⁸⁵ w czerwcu 1933 r. zawierała odpowiedniki jedynie dwóch artykułów (art. 112 i 115) analizowanego w pkt 3.4 projektu prawa o zobowiązaniach uchwalonego przez Podkomisję w drugim czytaniu. Przyjęty wariant, odpowiadający normatywnemu modelowi wykładni o charakterze ogólnym⁸⁶, nawiązywał do propozycji zawartej w projekcie wstępnym E. Tilla i przewidywał ujęcie unormowania wykładni jedynie w dwóch przepisach, pomieszczonych jednak nie w odrębnych, oddalonych od siebie w tekście kodeksu jednostkach redakcyjnych wyższego rzędu, ale wspólnie w jednym rozdziale X działu I („Oświadczenie woli”) tytułu II („Powstanie zobowiązań”). W porównaniu z systematyką zaproponowaną w projekcie prawa o zobowiązaniach uchwalonym w drugim czytaniu przez Podkomisję – zrezygnowano z uwzględnienia wprost w tytule rozdziału wykładni umów i porzeczano na oznaczeniu „Tłumaczenie oświadczeń woli”. Przewidziana w projekcie regulacja wykładni umów stanowiła odpowiednik art. 35 projektu E. Tilla i art. 121 kontrprojektu L. Domańskiego – art. 108 przewidywał, że „w umowach należy raczej badać, jaki był wspólny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na dosłownym znaczeniu wyrazów”. Powyższe unormowanie poprzedzał art. 107 w brzmieniu: „Oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, wymaga dobra wiara i zwyczaj uczciwego obrotu”. Tym samym w porównaniu z redakcją art. 17 projektu E. Tilla rozszerzono formułę reguły interpretacyjnej znajdującej zastosowanie do ogółu oświadczeń woli, wprowadzając dodatkowo kryterium dobrej wiary.

z posiedzeń Podkomisji (a także następnie protokołów Kolegium Uchwalającego i konferencji międzyministerialnej) zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 410 oraz literatura tam cytowana.

⁸⁵ Na temat składu Kolegium Uchwalającego zob. *Projekt kodeksu zobowiązań przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej...*, dz. cyt., s. 4–5. Por. też H. K[onic], *Projekt Kodeksu Zobowiązań...*, dz. cyt., s. 2; L. Domański, *System Kodeksu Zobowiązań*, „Nowy Kodeks Zobowiązań” 1934, nr 4, s. 15.

⁸⁶ Por. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów...*, dz. cyt., s. 56.

Treść przepisów rozdziału X („Tłumaczenie oświadczeń woli”) działu I („Oświadczenie woli”) tytułu II („Powstanie zobowiązań”) zawartych w ostatecznym tekście kodeksu zobowiązań po uwzględnieniu modyfikacji dokonanych przez konferencję międzyministerialną⁸⁷ różniła się od wersji przyjętej przez Kolegium Uchwalające jedynie drobnym szczegółem redakcyjnym. Art. 107 stanowił, że „oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, dobra wiara i zwyczaj uczciwego obrotu”, natomiast bez zmian utrzymane zostało brzmienie odnoszącego się ściśle do wykładni umów art. 108: „W umowach należy raczej badać, jaki był wspólny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na dosłownym znaczeniu wyrazów”. Uzasadnienie ostatecznego projektu regulacji wykładni oświadczeń woli w kodeksie zobowiązań opracowane przez głównego referenta R. Longchamps de Berier i opublikowane już po wejściu w życie kodeksu zawierało krytykę modelu rozbudowanego unormowania zagadnienia interpretacji, obejmującego liczne reguły szczegółowe, ze względu na jego anachroniczny charakter i sprzeczność z nowoczesnym sposobem pojmowania roli sędziego, któremu przyznawano znaczną swobodę oceny, a nawet kształtowania stosunku prawnego⁸⁸. Specyfika interpretacji oświadczeń woli, istotnie „związanej z konkretnymi okolicznościami i stosunkami”, postrzegana była

⁸⁷ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 437.

⁸⁸ *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu w opracowaniu głównego referenta projektu prof. Romana Longchamps de Berier. Art. 1–167*, Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach, z. 4, Warszawa 1934 (dalej: R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*), s. 154. Por. też R. Longchamps de Berier, *Projekt francusko-włoski o zobowiązaniach...*, dz. cyt., nr 27, s. 425. Na temat pozycji sędziego i jego wpływu na ukształtowanie stosunku prawnego w świetle projektu kodeksu zobowiązań zob. też L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 444; S. Płaza, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 162. Według A. Kona (*Kodeks zobowiązań. Komentarz. Przepisy o zobowiązaniach...*, dz. cyt., s. 75) art. 107 k.z. nie obejmował żadnych reguł interpretacyjnych, a jedynie ogólne wytyczne (wskazywał, „jakie momenty należy mieć na uwadze przy tłumaczeniu oświadczeń woli”).

jako czynnik przesądający o nieadekwatności regulacji, która ze względu na nadmiar norm szczegółowych skutkowałaby niepożądanym skrępowaniem interpretatora (sędziego), a niejednokrotnie mogłaby prowadzić do wyników sprzecznych z naczelnymi zasadami wykładni⁸⁹. Stąd w kodeksie zobowiązań za punkt odniesienia przyjęto w tym zakresie sposób ukształtowania wykładni w ustawodawstwach austriackim, niemieckim i szwajcarskim⁹⁰. Autor uzasadnienia projektu uwzględniającego ostateczny tekst kodeksu krytycznie odniósł się również do propozycji unormowania wykładni zawartej w projekcie francusko-włoskiego kodeksu zobowiązań i umów (art. 51–59), która przewidywała utrzymanie szczególnych reguł interpretacyjnych zaczerpniętych z k.N., oceniając ją jako przejaw konserwatyizmu i zarzucając jej zbyteczną kazuistykę⁹¹.

W uzasadnieniu projektu wskazane zostały dwie główne dyrektywy interpretacyjne determinujące wykładnię oświadczeń woli, w ogólności oraz wykładnię umów. Naczelną zasadą interpretacji znajdującą zastosowanie do każdego rodzaju oświadczeń woli przewidywała wymóg dokonywania wykładni „nie tylko na podstawie samego brzmienia oświadczenia, lecz zarazem na szerokiej podstawie wszystkich towarzyszących okoliczności, a zarazem w taki sposób, jak tego wymaga dobra wiara i zwyczaje uczciwego obrotu”⁹². Przyjęte roz-

wiązanie operujące kryterium „wszelkich towarzyszących okoliczności”⁹³ dawało wyraz nowoczesnej tendencji do unikania formalizmu w stosowaniu prawa⁹⁴. Założenie o potrzebie uwzględniania przy wykładni dobrej wiary i zasad uczciwego obrotu bazowało na uznaniu wszystkich czynności prawnych za czynności *bonae fidei*, stanowiło również wyraz dążenia do ochrony zaufania w obrocie i utrzymania odpowiedniego poziomu etycznego transakcji cywilnoprawnych⁹⁵. Reguła wynikająca z art. 107

zobowiązań. Komentarz. Przepisy o zobowiązaniach..., dz. cyt., s. 75; L. Lewandowski (w:) *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 54–55.

93 Okoliczności towarzyszące składaniu oświadczenia woli nie były w doktrynie traktowane jako samoistne źródło poznania woli stron, ale uznawane były za tło, na którym należało rozpatrywać treść oświadczenia woli. Zob. R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 138–139. Por. też L. Lewandowski (w:) *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 55.

94 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 155. Por. też *Kodeks zobowiązań z dnia 27 października 1933*, *Dz.U.* 82, poz. 598, *tudzież Przepisy wprowadzające tenże kodeks z dnia 27 października 1933*, *Dz.U.* 82, poz. 599 wraz z motywami referentów Komisji Kodyfikacyjnej oraz orzecnictwem polskim, austriackim, francuskim, niemieckim i rosyjskim, zebra. i objaśn. L. Peiper, Kraków 1934, s. 135.

95 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 155. Zob. tenże, *Zobowiązania...*, dz. cyt., s. 140; tenże, *Zasady kodeksu zobowiązań*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1934, z. 2, s. 85. Ewidentnym założeniem projektu kodeksu zobowiązań było piętnowanie czynności prawnych, których cel pozostawał w sprzeczności z dobrymi obyczajami lub moralnością (L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 446, 447). Walory rozwiązań zastosowanych w tym zakresie w k.z. podkreślał również E. Waškowski, *Nowe idee w kodeksie zobowiązań*, „Głos Prawa” 1934, nr 6, s. 352–353, dostrzegając w nich odzwierciedlenie „dążenia do uzgodnienia prawa z moralnością”. Autor wskazał wprost na konieczność przyjęcia przez sąd etycznego punktu widzenia w procesie rozstrzygania wątpliwości powstających przy tłumaczeniu umów. Na ten temat por. też M. Raszke (rec.) *Dr. Eugeniusz Waškowski. Profesor Uniw. St. Batoiego w Wilnie. „Nowe Idee w Kodeksie Zobowiązań”* (*Odbitka z „Głosu Prawa”*, Lwów, nr 6 z 1934 r.), „Nowy Kodeks Zobowiązań” 1934, nr 43, s. 156. Na uwagę zasługuje w tym kontekście wyrażona w środowisku prawników zagranicznych

89 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 154. Por. też M. Romanowski, *Ogólne reguły wykładni kontraktów...*, dz. cyt., s. 12.

90 Szerzej zob. R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 154–155. Zob. też E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja umów...*, dz. cyt., s. 67; M. Pecyna, *Merger clause...*, dz. cyt., s. 224.

91 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 155; tenże, *Projekt francusko-włoski o zobowiązaniach...*, dz. cyt., nr 26, s. 409. W istocie, projekt włosko-francuskiego *codice delle obbligazioni e dei contratti* utrzymywał tradycyjne rozwiązania w dziedzinie wykładni (G. Chiodi, „*Innovare senza distruggere*”..., s. 63–64).

92 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 155. Zob. też K. Górnska, *Ewolucja uregulowania czynności prawnych w prawie polskim*, „Rejent” 2008, nr 2, s. 97; E. Altstaedter, *Wytoczne zasady kodeksu zobowiązań*, „Nowa Palestra” 1934, nr 5, s. 198; *Kodeks*

k.z. zakładała usuwanie wszelkich niejasności, dwuznaczności i sprzeczności w oświadczeniu woli oraz uzupełnianie go, jeżeli okoliczności towarzyszące jego złożeniu dawały podstawę do przyjęcia danej woli oświadczającego (element subiektywny), a w braku takiej podstawy – zastosowanie znaleźć miały regulacje art. 60 i 61 k.z., które pozwalały na uzupełnienie woli stron, gdy niewystarczające okazywały się przepisy o interpretacji, z uwzględnieniem kryteriów niezależnych od woli stron: przepisów ustawy, zwyczaju i słuszności⁹⁶. Z uwagi na potencjalną sprzeczność z przyjętą w kodeksie teorią oświadczenia⁹⁷ zrezygnowano z wprowadzenia w redakcji art. 107 k.z., odnoszącego się do wszyst-

pełna aprobaty ocena kodeksu zobowiązań ze względu na dokonania jego twórców w dziedzinie „umoralnienia” prawa zobowiązań (cyt. za L. Górnicki, *Prawo cywilne w praktyce...*, dz. cyt., s. 458). Zob. też S. Płaza, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 162.

96 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 84, 86–87, 155. Por. też *Kodeks zobowiązań z dnia 27 października 1933...*, dz. cyt., s. 135.

97 Por. R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 62–63; tenże, *Zobowiązania...*, dz. cyt., s. 72. Szerzej zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w praktyce...*, dz. cyt., s. 193, 423, 461; Z. Radwański, *Wykładnia oświadczeń woli...*, dz. cyt., s. 40; A. Jędrzejewska, *Koncepcja oświadczenia woli w prawie cywilnym*, Warszawa 1992, s. 14 i n., 58 i n. (autorka wskazuje, że twórcy kodeksu zobowiązań czerpali z dorobku doktryny niemieckiej w zakresie koncepcji oświadczenia woli, ostatecznie jednak odrzucili rozwiązania niemieckiego kodeksu cywilnego z dnia 18 sierpnia 1896 r. – *Bürgerliches Gesetzbuch* (RGL nr 21, s. 195) na rzecz nowocześniejszych wzorców unormowań austriackiego kodeksu cywilnego z 1 czerwca 1811 r. – *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (JGS nr 946/1811)). Na temat teorii oświadczenia, ze szczególnym uwzględnieniem jej etycznego wymiaru zob. też M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 2014, s. 210–212. Por. też L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań. Komentarz teoretyczno-praktyczny. Część ogólna*, Warszawa 1936, s. 203; L. Bergman, *Dotychczasowe orzecznictwo a nowy Kodeks Zobowiązań*, „Nowy Kodeks Zobowiązań” 1934, nr 44, s. 159, przyp. 44; *Kodeks zobowiązań. Przepisy wprowadzające...*, dz. cyt. s. 45; W. Dajczak, *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 831, przyp. 15.

kich oświadczeń woli (w tym jednostronnych), wymogu badania woli rzeczywistej⁹⁸.

Odnosnie do umów naczelną zasadą interpretacji sprowadzała się do rezygnacji z przypisywania pierwszeństwa dosłownemu znaczeniu wyrazów⁹⁹. Wobec niewystarczającego charakteru ogólnej reguły z art. 107 k.z., ze względu na specyfikę umów jako czynności prawnych, w których „wola stron, mimo zewnętrznie zgodnego jej przejawu, może się nie pokrywać”, decydujące znaczenie – w gra-

98 W uzasadnieniu projektu kodeksu zobowiązań zakładano, że jeżeli oświadczenie jednostronne można rozumieć zgodnie z zasadami dobrej wiary i zwyczajem uczciwego obrotu tylko w pewien sposób, należy przyjąć to znaczenie, choćby wola rzeczywista była odmienna, natomiast dopóki wola rzeczywista nie sprzeciwiała się kryteriom przewidzianym w art. 107 k.z., należałoby ją przede wszystkim uwzględnić, z uwagi na przeznaczenie czynności prawnych, jakim jest wywoływanie skutków prawnych, które strona chce wywołać (R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 156). Zbadanie prawdziwej woli oświadczającego utożsamiane było z głównym celem interpretacji, który jednak doznawał ograniczenia przez wzgląd na kryteria dobrej wiary i zwyczajem uczciwego obrotu (tenże, *Zobowiązania...*, dz. cyt., s. 140). Na tle praktyki stosowania kodeksu zobowiązań zwracano uwagę na potrzebę analogicznego stosowania art. 108 k.z. (poświęconego wykładni umów) odnośnie do aktów prawnych jednostronnych, zakładając badanie rzeczywistego zamiaru osoby składającej oświadczenie woli i celu, do którego dążyła (J. Korzonek, I. Rosenblüth, *Kodeks zobowiązań. Komentarz. Przepisy wprowadzające – wyciągi z motywów ustawodawczych – ustawy dodatkowe*, Kraków 1936, s. 262). Por. L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań...*, d. cyt., s. 206.

99 Wyartykułowanie zasady, zgodnie z którą „nie należy trzymać się dosłownego znaczenia wyrazów” w przepisie art. 108 k.z. (poświęconym wykładni umów) nie oznaczało ograniczenia jej zastosowania wyłącznie do umów, lecz stanowiło wyraz założeń o stosowaniu jej „także do umów”. Cytowana zasada wynikała w istocie z art. 107 k.z., a w szczególności z założenia, że tłumaczenie według wymagań dobrej wiary i zwyczajów uczciwego obrotu nie jest ograniczone tylko do przypadków niejasności lub dwuznaczności oświadczenia (R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania...*, dz. cyt., s. 141). Por. L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 205, 206. Zob. też E. Altstaedter, *Wytyczne zasady...*, dz. cyt., s. 198.

nicach obiektywnych kryteriów przewidzianych w art. 107 – przypisano wspólnemu zamiarowi stron, „możliwemu do wydedukowania z całej umowy”¹⁰⁰. Ponadto jako szczególne kryterium miarodajne dla interpretacji, mające zapobiegać przypadkom wykorzystywania pozycji jednej ze stron przez drugą, wprowadzona została kategoria celu umowy¹⁰¹. Stanowiła ona przesłankę pojmowaną w sposób obiektywny, mogącą wartościująco wpływać na wynik wykładni uzyskany uprzednio na podstawie ustalenia zamiaru stron¹⁰².

Szczególnie istotnym aspektem jest odzwierciedlenie w cytowanej regulacji kodeksu zobowiązań poświęconej wykładni oświadczeń woli zasady uczciwego obrotu, właściwej ówczesnym systemom prawa obligacyjnego¹⁰³.

4. Podsumowanie

Analiza przebiegu i dorobku prac Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej nad zagadnieniem wykładni umów potwierdza doniosłość wysiłku legislacyjnego podjętego w okresie międzywojennym w celu przyjęcia optymalnego kształtu reguł interpretacyjnych.

Przeгляд propozycji unormowań wykładni umów znajdujących odzwierciedlenie w poszczególnych projektach prawa zobowiązań i docelowo kodeksu zobowiązań wraz z ich uzasadnieniami umożliwia ukazanie szerokiego spektrum kluczowych kwestii

uwzględnianych w ramach towarzyszącej pracom kodyfikacyjnym dyskusji prowadzonej przez członków Komisji. Zestawienie wyników prac podejmowanych na poszczególnych etapach poprzedzających zredagowanie definitywnej wersji kodeksu zobowiązań ilustruje wielość konfrontowanych poglądów i koncepcji, pozwala na odtworzenie w sposób przekrojowy argumentacji przemawiającej za wyborem danego modelu wykładni, która w wielu aspektach okazuje się adekwatna także współcześnie i może stanowić wkład w trwającą debatę nad pożądanym kształtem prawa prywatnego.

Sposób zorganizowania prac Komisji Kodyfikacyjnej nad docelowym projektem kodeksu zobowiązań, w tym przyjęcie za podstawę badań obszernego materiału prawnoporównawczego i „otwartość” na bieżące osiągnięcia światowej nauki prawa prywatnego, gwarantował możliwość recepcji najnowszych ówczesnie tendencji rozwoju prawa, a jednocześnie uwzględnienie w niezbędnym stopniu realiów rodzimego obrotu i jego praktycznych potrzeb¹⁰⁴. Istotne jest zarówno bazowanie w ramach działań Komisji w dużej mierze na metodzie pracy indywidualnej poszczególnych jej członków¹⁰⁵, jak i konstruktywna wymiana cennych uwag podczas posiedzeń *in gremio*. Nie bez znaczenia pozostawała niewątpliwie dostrzegana w doktrynie postawa kodyfikatorów będąca wyrazem poszanowania dla obecnych w prawie imponderabiliów i tradycji wpisanej w ojczyzną kulturę prawną¹⁰⁶.

O skali i jakości dorobku kodyfikatorów II Rzeczypospolitej świadczy ranga wieńczącego prace Komisji w obszarze prawa obligacyjnego kodeksu zobowiązań, który zyskał miano „najwspanialszego owocu polskiego prawodawstwa na gruncie

100 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 157; tenże, *Zobowiązania...*, dz. cyt., s. 141. Poszukiwanie wspólnego zamiaru stron umowy miało odbywać się w granicach wyznaczonych przez kryteria dobrej wiary i zwyczajów uczciwego obrotu, zatem reguła wynikająca z art. 108 k.z. pełniła funkcję uzupełniającą względem reguły z art. 107 k.z. (M. Pecyna, *Merger clause...*, dz. cyt., s. 225, 226). Por. też *Kodeks zobowiązań. Przepisy wprowadzające...*, dz. cyt., s. 45; *Kodeks zobowiązań. Komentarz. Przepisy o zobowiązaniach...*, dz. cyt. s. 76; L. Lewandowski (w:) *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 55.

101 R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 157.

102 M. Pecyna, *Merger clause...*, dz. cyt., s. 225.

103 R. Longchamps de Berier, *Zasady kodeksu zobowiązań...*, dz. cyt., s. 77, 85 i n.; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 438.

104 A. Falkowska, *Odpowiedzialność sprzedawcy...*, dz. cyt., s. 120; J. Kola, *Działalność Komisji...*, dz. cyt., s. 250, 258–259 oraz literatura tam cytowana; A. Stępkowski, *Polska myśl prawna...*, dz. cyt., s. 51; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 11; S. Płaza, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 161; T. Giaro, *Some Prejudices...*, dz. cyt., s. 42–43.

105 Zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 463; E. Borkowska-Bagieńska, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 104–105.

106 Zob. J. Kola, *Działalność Komisji...*, dz. cyt., s. 259.

prawa prywatnego w XX wieku¹⁰⁷, a przez przedstawicieli doktryny zagranicznej uznawany jest za „pierwszą naprawdę europejską kodyfikację prawa

tem wyróżniającym kodeks zobowiązań na tle obcych ustawodawstw były także rozwiązania o charakterze prekursorskim w skali Europy. Przykład

O skali i jakości dorobku kodyfikatorów II Rzeczypospolitej świadczy ranga wieńcząca prace Komisji w obszarze prawa obligacyjnego kodeksu zobowiązań, który zyskał miano „najwspanialszego owocu polskiego prawodawstwa na gruncie prawa prywatnego w XX wieku”.

cywilnego¹⁰⁸. Na wyeksponowanie zasługują również omówienia kodeksu zobowiązań w obcej literaturze przedmiotu i jego przekłady na język francuski i niemiecki, powstałe wkrótce po jego publikacji¹⁰⁹. Umożliwiły one pogłębienie analiz nad regulacją kodeksu zobowiązań w ówczesnym zagranicznym środowisku prawniczym, którego przedstawiciele dali liczne dowody szczególnego uznania dla osiągnięcia legislacyjnego polskich kodyfikatorów¹¹⁰. Elementem

stanowi regulacja klauzuli *rebus sic stantibus* w postaci ogólnej zasady wyposażającej sąd w uprawnienie do modyfikacji warunków umowy i sposobu jej wykonania wobec zmiany okoliczności faktycznych (art. 269 k.z.)¹¹¹.

107 Tamże, s. 250. Por. też F. Longchamps de Bérier, *Po sześćdziesięciu latach...*, dz. cyt., s. 5.

108 F. Ranieri, *Europäisches Obligationenrecht. Ein Handbuch mit Texten und Materialien*, Wien–New York 2009, s. 106, cyt. za T. Giaro, *Czy w przewidywalnej przyszłości powstanie europejskie prawo zobowiązań?*, „Forum Prawnicze” 2010, nr 1 (1), s. 70; tenże, *Some Prejudices...*, dz. cyt., s. 43; tenże, F. Longchamps de Bérier, *Wstęp...*, dz. cyt., s. 11; W. Dajczak, *Kodeks zobowiązań...*, dz. cyt., s. 829.

109 Zob. m.in. *Code des obligations de la République de Pologne*, przeł. S. Sieczkowski, J. Wasilkowski, H. Mazeaud, Paris 1935; U. Rukser, *Das neue polnische Obligationenrecht*, „Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht” 1934, vol. 8, s. 342 i n.

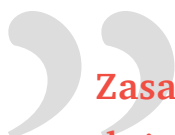
110 Szerzej por. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 404, 455–462; S. Płaza, *Historia prawa...*, dz. cyt., s. 159–160, 161, 163–164 oraz literatura tam cytowana;

T. Giaro, *Some Prejudices...*, dz. cyt., s. 44–45. Na temat uznania prawników francuskich dla kodeksu zobowiązań zob. też m.in. *Odczyty o polskim kodeksie zobowiązań w Lyonie i w Paryżu*, „Przegląd Prawa i Administracji im. Ernesta Tilla” 1935, s. 311.

111 Sposób unormowania klauzuli *rebus sic stantibus* przyjęty w art. 269 k.z. stał się źródłem inspiracji i wzorcem dla innych ustawodawców, w tym włoskiego, greckiego, portugalskiego i egipskiego. Zob. J. Rajski, *Z problematyki funkcjonowania zasady pacta servanda i klauzuli rebus sic stantibus we współczesnym klimacie gospodarczym*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2010, nr 3, s. 5; A. Brzozowski, *Wpływ zmiany okoliczności na zobowiązania. Klauzula rebus sic stantibus*, Warszawa 2014, s. 76 i n.; G. Gorczyński, *Klauzula rebus sic stantibus w XXI wieku* (w:) A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrzyńska, D. Sokołowska (red.), *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, Warszawa 2015, s. 188 oraz literatura tam cytowana; R. Jastrzębski, *Wpływ siły nabywczej pieniądza na wykonanie zobowiązań prywatno-prawnych II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2009, s. 394 i n.; *idem*, *Geneza i znaczenie klauzuli rebus sic stantibus w polskim prawie*

Niekwestionowany jest wkład kodeksu zobowiązań w rozwój europejskiego prawodawstwa w dziedzinie prawa zobowiązań¹¹². Szczególnie wymowne wydają się formułowane w literaturze przedmiotu oceny kultury prawa prywatnego II Rzeczypospo-

ustrojowych reprezentowanych przez II Rzeczpospolitą – przejęty przez art. 47 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego¹¹⁴, a następnie art. 65 k.c.¹¹⁵ Podkreślenia wymaga sformułowane w literaturze przedmiotu spostrzeżenie,

Zasadne okazują się postulaty wyważenia dążeń do zdecydowanej modyfikacji obecnego rozwiązania kodeksowego w zakresie wykładni oraz potrzeby zachowania walorów konstrukcji wypracowanej w kodeksie zobowiązań.

lonej jako „prekursora unifikacji prawa prywatnego w Europie”, „wyprzedzającego o kilkadziesiąt lat” zabiegi podejmowane obecnie przez poszczególne grupy badawcze w celu opracowania projektów jednolitego prawa modelowego¹¹³.

Model wykładni oświadczeń woli wypracowany na gruncie kodeksu zobowiązań został w zasadzie utrzymany w okresie powojennym i – ze zmianami w zakresie redakcji przepisów, ukierunkowanymi przede wszystkim na zdystansowanie się pod względem aksjologicznym i ideologicznym od standardów

że regulacja kodeksu zobowiązań została w pewnej mierze utrzymana na gruncie obowiązującego obecnie kodeksu cywilnego pod względem treści, jednak nie pod względem stosowania¹¹⁶. Zasadne okazują się w tym kontekście postulaty wyważenia dążeń do zdecydowanej modyfikacji obecnego rozwiązania kodeksowego w zakresie wykładni, którym daje wyraz propozycja zawarta w projekcie księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego, oraz potrzeby zachowania walorów konstrukcji wypracowanej w kodeksie zobowiązań¹¹⁷.

W świetle podjętych rozważań badanie dorobku Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej

prywatnym (w:) J. Malec (red.), *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. 13, Kraków–Lublin–Łódź 2010, s. 157 i n. Por. też E. Waśkowski, *Nowe idee w kodeksie...*, s. 352; M. Superson (w:) *Kodeks zobowiązań. Tekst z komentarzem i z przepisami wprowadzającymi*, oprac. L. Lewandowski, M. Superson, przy współud. H. Fische, Łódź 1934, s. 106–107. Należy zwrócić uwagę, że regulacja klauzuli *rebus sic stantibus*, operująca kryterium dobrej wiary, wpisywała się, podobnie jak art. 107 k.z., w charakterystyczną dla rozwiązań kodeksowych tendencję do „uzgadniania prawa z moralnością”. Na temat regulacji art. 269 k.z. zob. też m.in. *Kodeks zobowiązań z dnia 27 października 1933...*, dz. cyt., s. 341–343.

112 L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 453.

113 Por. R. Mańko, *Unifikacja europejskiego prawa...*, dz. cyt., s. 48.

114 Dz.U. nr 34, poz. 311.

115 Istotną zmianą było zastąpienie w stanowiących swoisty odpowiednik art. 107 k.z. przepisach art. 47 § 1 ustawy – Przepisy ogólne prawa cywilnego i art. 65 § 1 k.c. kryterium dobrej wiary kategorią zasad współżycia społecznego, por. M. Pecyna, *Merger clause...*, dz. cyt., s. 226. Zob. też R. Mańko, *Unifikacja europejskiego prawa...*, s. 49; *Kodeks cywilny wymaga...*, dz. cyt., s. 16–17.

116 M. Pecyna, *Merger clause...*, dz. cyt., s. 223 i n. Por. też F. Longchamps de Bérier, *Po sześćdziesięciu latach...*, dz. cyt., s. 13.

117 Por. B. Kaczorowska, *Wizja wykładni umów...*, dz. cyt., s. 31. Zob. też M. Romanowski, *Position of the Law of Obligations...*, dz. cyt., s. 90.

w zakresie prawa zobowiązań zyskuje wymiar perspektywny. Kodeks zobowiązań będący wybitnym osiągnięciem myśli kodyfikacyjnej i unifikacyjnej II Rzeczypospolitej może stanowić, także z uwzględnieniem całokształtu projektów cząstkowych prawa

stopniu¹¹⁹ – jako wyraz antycypacji wyzwań związanych ze współczesnymi realiami dynamicznie rozwijającego się obrotu prawnego. Czerpanie z dorobku twórców kodeksu zobowiązań i szeroko rozumianego środowiska prawniczego II Rzeczypospolitej

Czerpanie z dorobku twórców kodeksu zobowiązań i szeroko rozumianego środowiska prawniczego II Rzeczypospolitej w dziedzinie wykładni umów może stanowić istotny element współczesnej refleksji nad prawem prywatnym.

o zobowiązaniach, istotne źródło inspiracji i wzorców w kontekście współczesnych inicjatyw rekodyfikacji polskiego prawa cywilnego¹¹⁸, jak też poszukiwania odpowiednich rozwiązań legislacyjnych w dziedzinie szeroko pojmowanego prawa prywatnego, zarówno na poziomie krajowym, jak i w wymiarze ogólnoeuropejskim. Dotyczy to w znacznej mierze regulacji wykładni umów, przede wszystkim ze względu na bogaty zasób znaczących uwag, analiz i postulatów znajdujących odzwierciedlenie w wynikach prac Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, które nie tylko nie uległy dezaktualizacji, ale wręcz mogą być postrzegane – w pewnym

w dziedzinie wykładni umów (a także powiązanych z procesem interpretacyjnym zasadniczych kwestii, takich jak zakres i granice swobody umów, konstrukcja stosunków umownych, koncepcja oświadczenia woli¹²⁰) może stanowić istotny element współczesnej refleksji nad prawem prywatnym.

118 Por. F. Longchamps de Brier, *Po sześćdziesięciu latach...*, dz. cyt., s. 5; J. Andrzejewski, *Odpowiedzialność przedkontraktowa...*, dz. cyt., s. 952–953.

119 Uwagi te odnieść można zwłaszcza do znaczenia postępu technicznego, upowszechnienia nowych sposobów zawierania umów, wykorzystania nowoczesnych środków komunikacyjnych (w tym środków porozumiewania się na odległość), zagrożeń związanych z rozwojem obrotu masowego, inicjatyw unifikacyjnych w skali ponadnarodowej (por. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 443, 454, 469), niezależnie od bezprecedensowego charakteru i skali niektórych zachodzących aktualnie przemian (por. J. Kola, *Działalność Komisji...*, dz. cyt., s. 259).

120 Zob. na ten temat L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, dz. cyt., s. 417 i n.